

Maanpuolustuskorkeakoulu

Sotataidon laitos

Julkaisusarja 3: Työpapereita nro 19

Menneestä nykyisyyteen

Teoreettinen tarkastelu Suomen maanpuolustukseen
kohdistuvasta Venäjän toteuttamasta henkilötiedustelusta

Vladimir Panschin

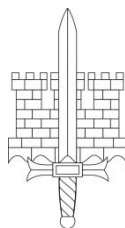
MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU
SOTATAIDON LAITOS
JULKAISUSARJA 3: TYÖPAPEREITA NRO 19

NATIONAL DEFENCE UNIVERSITY
DEPARTMENT OF WARFARE
SERIES 3: WORKING PAPERS NO. 19

MENNEESTÄ NYKYISYYTEEN

**Teoreettinen tarkastelu Suomen maanpuolustukseen
kohdistuvasta Venäjän toteuttamasta henkilötiedustelusta**

Vladimir Panschin

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU
SOTATAIDON LAITOS
HELSINKI 2020

Vladimir Panschin: *Menneestä nykyisyyteen – teoreettinen tarkastelu Suomen maanpuolustukseen kohdistuvasta Venäjän toteuttamasta henkilötiedustelusta*

Maanpuolustuskorkeakoulu
Sotataidon laitos
Julkaisusarja 3: Työpapereita nro 19
National Defence University
Department of Warfare
Series 3: Working Papers No. 19

VASTUUVAPAUSLAUSEKE

Työpaperit ovat luonteeltaan keskustelun avauksia tai alustavia tutkimusraportteja. Työpapereiden avulla kirjoittajat voivat myös raportoida ja analysoida ajankohtaisia tapahtumia. Työpapereiden sähköisellä julkaisemisella Maanpuolustuskorkeakoulu toivoo kirjoittajien saavan rakentavaa palautetta kirjoituksilleen.

Maanpuolustuskorkeakoulu ei vastaa työpapereiden sisällöstä, mielipiteistä, havainnoista tai johtopäätöksistä, vaan vastuu niistä kuuluu yksinomaan niiden kirjoittajille.

Työpaperit tarkastetaan Maanpuolustuskorkeakoulun laitoskohtaisissa julkaisutyöryhmissä, mutta niitä ei arvioida käyttämällä akateemista ”blind peer-review” -prosessia. Lähtökohtaisesti työpaperit kirjoitetaan kuitenkin noudattaen samoja tieteellisen kirjoittamisen sääntöjä ja hyviä tieteen tekemisen käytäntöjä, mutta niiden läpikäymä arviointiprosessi on kevyempi ja nopeampi kuin tieteellisten julkaisuiden.

Uusimmat julkaisut pdf-muodossa: <http://www.doria.fi/handle/10024/73990>

© Tekijä & Maanpuolustuskorkeakoulu

ISBN 978-951-25-3158-5 (PDF)
ISSN 2343-0753 (verkkojulkaisu)

Maanpuolustuskorkeakoulu – Sotataidon laitos
National Defence University – Department of Warfare

HELSINKI 2020

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
2. PELKISTETTY KUVAUS NEUVOSTOLIITON SUOMEEN SUUNTAAMASTA HENKILÖTIEDUSTELUSTA ENNEN TOISTA MAAILMANSOTAA JA SEN AIKANA	5
2.1 Henkilötiedustelun järjestelyt	5
2.2 Tiedustelukohteet.....	6
3. TÄMÄN PÄIVÄN VENÄJÄN ULKOMAANTIEDUSTELUPALVELUT SEKÄ LUOTEIS-VENÄJÄN HALLINNOLLISET ALUEET	9
3.1. Henkilötiedustelun keinoin ulkomailla operoivat Venäjän tiedustelupalvelut...9	
3.2 Suomeen rajoittuvat Luoteis-Venäjän siviili- ja sotilashallintoalueet ja niiltä ulkomaille operoivat sotilastiedustelun ja turvallisuuspalvelun johtoportaat	12
Siviili- ja sotilashallintoalueet	12
Venäjän Suomen suunnan tiedusteluinfrastruktuuri.....	14
4. ARVIO VENÄJÄN SUOMEEN SUUNTAAMAN HENKILÖTIEDUSTELUN JÄRJESTELYISTÄ.....	15
4.1 Organisaatiot ja toimipaikat.....	15
4.2 Kohteet.....	16
LIITTEET	19

1. JOHDANTO

Valtioiden on kautta aikain harjoittaneet tiedustelua muita maita kohtaan saadakseen oman päätöksenteon perustaksi tietoja esimerkiksi tiedustelukohteidensa aikeista, liittolaisuuksista, taloudellisista ynnä muista resursseista sekä sotavoiman suorituskyvystä. Jotta tiedustelukohteesta muodostettava kuva olisi mahdollisimman luotettava, on siitä pyrittävä keräämään tietoja kaikilla siihen soveltuvilla keinoilla. Vaikka ajan saatossa tiedustelussa on hyödynnetty kulloinkin saatavissa ollutta teknistä välineistöä, on ihminen säilynyt kautta aikain yhtenä tiedusteluvälineenä¹. Tänä päivänä, kun puhutaan siviili- tai sotilastiedustelupalvelujen ihmisten käyttöön perustuvasta tiedustelusta, käytetään termiä henkilötiedustelu². Se on yksi tiedonhankintamenetelmä ja eroaa muista tiedustelulajeista siinä, että sen keskiössä on ihminen sekä subjektina että objektina.

Tiedustelun eri tasot on perinteisesti jaettu kolmiportaisesti strategiseen, operatiiviseen ja taktiseen tiedusteluun. Vuosien saatossa edellä mainittuja tasoja on määritelty kulloinkin vallinneeseen ajanhenkeen sopivaksi. Yksi konkreettisimmista, selkokielellä kirjoitetuista sekä yhä käyttökelpoisista määritelmistä on etsivässä keskuspoliisissa vuonna 1937 laadittu kuvaus sotilastiedustelun eri tasoista. Sen mukaan strateginen taso on laaja tiedustelutoiminnan ylin taso. Se käsittää esimerkiksi tiedustelukohteena olevan valtion taloudellisen tilanteen ja sen luottomahdollisuudet ulkomailta, elinkeinoelämän, teollisuuden ja muun tuotannon, tiedustelukohteena olevan valtion suhteet muihin maihin, mahdolliset liittolaisuudet ja valtion sisäisen tilanteen, kuten kansan eheyden, kansalaiskurin ja moraalin, kieli- ja kansallisuusryhmät, sekä väestön koulutus- ja sivistystason.³

Keskimmäinen taso on operatiivinen taso. Perinteisessä sodankäynnissä tämän tason toiminta tapahtuu sotinäyttämön (rintaman) alueella. Tiedustelutoiminta kohdistuu sotinäyttämön maastoon, siellä oleviin puolustuslaitteisiin ja muihin varusteisiin sekä liikenneyhteyksiin ja väestöön. Operatiivisen tason asioiksi lasketaan myös tiedot, jotka liittyvät tiedustelukohteena olevan valtion sodanajan keskitys- ja ryhmitysalueisiin, operaatio-, liikekannallepano-, kuljetus- ja keskityssuunnitelmiin sekä asevoimien joukko-osastojen rauhanaikaiseen ryhmitykseen. Samaan ryhmään kuuluviksi tiedustelukohteiksi lasketaan myös ilma- ja kaukovaikuttamisen mahdolliset maalit, kuten rautatie- ja maantiesillat, hallintorakenteet, isoimmat kaupungit sekä teollisuuslaitokset.⁴

Toiminnan alin taso on taktinen taso. Tiedustelukohteena olevan valtion asevoimien organisaation ja asevoiman käyttöperiaatteiden (taktiikka) lisäksi taktisen tason tiedus-

---

¹ Estonian internal security service annual review 2012, s. 11.

² (Esimerkiksi) Suojelupoliisin vuosikirja 2019, s. 17, 22.

³ Vakoilusta. Kuulustelija Sihvosen EK:n osastopäällikköjen kokouksessa 22.3.1937 esittämä alustus [osin nykypäivään soveltaen]. EK-Valpo I. Kotelo 2915. KA.

⁴ Sama.

telukohteita ovat myös asevoimien eri henkilöstöryhmien koulutustaso, eri henkilöstöryhmien sisäinen ja keskinäinen henki sekä tiedustelukohdeena olevan valtion asevoimissa vallitseva aate- ja mielipidesuuntaukset.⁵

Vieraiden valtioiden tiedustelutoiminnan tavoitteena Suomessa on politiikan eri osa-alueiden ennakoiminen sekä poliittiseen päätöksentekoon vaikuttaminen. Ulkomaisen tiedustelun keskeisiä kiinnostuksen kohteita Suomessa ovat viime vuosina olleet muun muassa Nato-keskustelu, ulko- ja turvallisuuspoliittiset linjaukset, Itämeren alueen turvallisuustilanne sekä kansainvälinen sotilasyhteistyö. Näistä aihealueista haluttujen tietojen saamiseksi yhtenä keinona on pyrkiä löytämään ja hankkimaan salaisia henkilötietolähteitä toimittamaan tietoja, jotka eivät muutoin olisi saatavilla. Lisäksi ulkovaltojen tiedustelupalvelut pyrkivät hankkimaan avustajikseen henkilöitä, joiden avulla on mahdollista pyrkiä vaikuttamaan joko suoraan tai epäsuorasti poliittiseen päätöksentekoon sekä yleiseen mielipiteeseen.⁶

Tässä artikkelissa käsitellään Suomen maanpuolustukseen kohdistuvaa Venäjän toteuttamaa valtiojohtoista henkilötiedustelua. Tässä yhteydessä sillä tarkoitetaan Venäjän tiedustelupalvelujen, ulkomaan tiedustelupalvelu SVR:n, Venäjän asevoimien yleisesikunnan päähallinto GU:n⁷ sekä turvallisuuspalvelu FSB:n henkilötiedustelua. Artikkelin tavoitteena on esittää teoreettinen arvio siitä, mitkä ovat Venäjän Suomeen suuntaamaan sotilaallisia tarkoituksia palvelevan henkilötiedustelun järjestelyt ja kohteet. Artikkelin tarkoituksena on tukea Maanpuolustuskorkeakoulussa annettavaa Venäjän asevoimaopetusta.

Julkisiin lähteisiin perustuvan artikkelin lähestymiskulma on teoreettinen. Lisäksi puheena olevaa aihetta tarkastellaan sen olettaman kautta, että vaikka historia ei toista itseään, menneisyyden instituutiot säilyttävät identiteettinsä ja siirtävät traditionsa seuraajilleen. Täten esimerkiksi oletetaan, että toisen maailmansodan ja sitä edeltäneen ajan Neuvostoliiton tiedusteluorganisaatioiden perilliset toteuttavat henkilötiedustelua pääpiirtein samoin tehtävin ja menetelmin kuin menneisydessä on tapahtunut, sillä tiedustelu- ja turvallisuuspalvelujen tehtävänä on tiedustelu. Teknologian tiedustelulle tarjoamat mahdollisuudet on rajattu tämän artikkelin ulkopuolelle.

Edellä kerrotun perusteella tämän artikkelin viitekehys rakentuu Neuvostoliiton ja sen seuraajavaltion Venäjän toteuttamasta henkilötiedustelusta sekä sitä toteuttaneista ja toteuttavista valtiojohtoisista tiedustelu- ja turvallisuuspalveluista. Täten henkilötiedustelun lisäksi siviiliviranomaisista viitekehykseen kuuluvat toisen maailmansodan ja sitä edeltäneen ajan Neuvostoliiton tiedustelu- ja turvallisuuspalvelu NKVD–NKGB ja sen alaisuudessa Neuvostoliiton hallinnollisilla alueilla toimineet NKVD–NKGB:n alueelliset tiedustelu- ja turvallisuuselimet. Edelleen siviiliviranomaisista vii-

---

⁵ Vakoilusta. Kuulustelija Sihvosen EK:n osastopäällikköjen kokouksessa 22.3.1937 esittämä alustus [osin nykypäivään soveltaen]. EK-Valpo I. Kotelo 2915. KA.

⁶ Suojelupoliisin vuosikirja 2018, s. 34, 35; Estonian internal security service annual review 2016, s. 13.

⁷ Vaikka Venäjän sotilastiedustelua on 2010 lähtien virallisesti johtanut yleisesikunnan päähallinto, lyhennettynä GU, sotilastiedustelusta käytetään edelleen myös virallisissa yhteyksissä lyhennettä GRU.

tekeykseen kuuluvat NKVD–NKGB:n seuraajaorganisaatiot ulkomaan siviilitiedustelupalvelu SVR ja turvallisuuspalvelu FSB sekä sen alaisuudessa Venäjän hallinnollisilla alueilla toimivat alueelliset turvallisuuselimet.⁸ Turvallisuuspalvelu FSB:n alueellisten elinten osalta asian käsittely rajataan siten, että kyseisten toimijoiden osalta tarkastellaan ainoastaan sellaisia turvallisuuspalvelun alueellisia elimiä, jotka toimivat niillä Venäjän hallinnollisilla alueilla, joilla on maarajayhteys Suomeen.

Sotilastiedustelun osalta viitekeykseen lukeutuvat sotaa edeltäneeltä ajalta puna-armeijan tiedusteluhallinto ja Leningradin sotilaspiirin tiedusteluosasto sekä sodan ajalta puolustusministeriön alaisuudessa toiminut tiedustelupäähallinto (GRU) sekä Leningradin sotilaspiirin muodostama rintaman tiedusteluhallinto ja sen taistelujaotukseen kuuluneiden armeijoiden tiedusteluosastot.⁹ Edellä lueteltujen Suomea vastaan aikanaan toimineiden sotilastiedusteluorganisaatioiden seuraajat ovat tänä päivänä Venäjän asevoimien yleisesikunnan kokoonpanoon kuuluva, Moskovassa sijaitseva, päähallinto (GU/YE) ja Pietarissa sijaitseva Läntisen sotilaspiirin Esikunta (LänSPE) sekä viimeksi mainitun taistelujaotukseen kuuluva Leningradin alueella Agalatovossa sijaitseva 6. Armeijan esikunta.¹⁰

Edelleen sotilastiedustelun osalta viitekeykseen on laskettava kuuluvaksi Suomen maarajaan yhteydessä oleva, vuonna 2014 Pohjoisen laivaston perustalta muodostettu Pohjoinen strateginen johtoporras, jolla on sotilaspiirin status.¹¹ Se on näin ollen asemaltaan rinnastettavissa edellä mainittuun Läntiseen sotilaspiiriin.

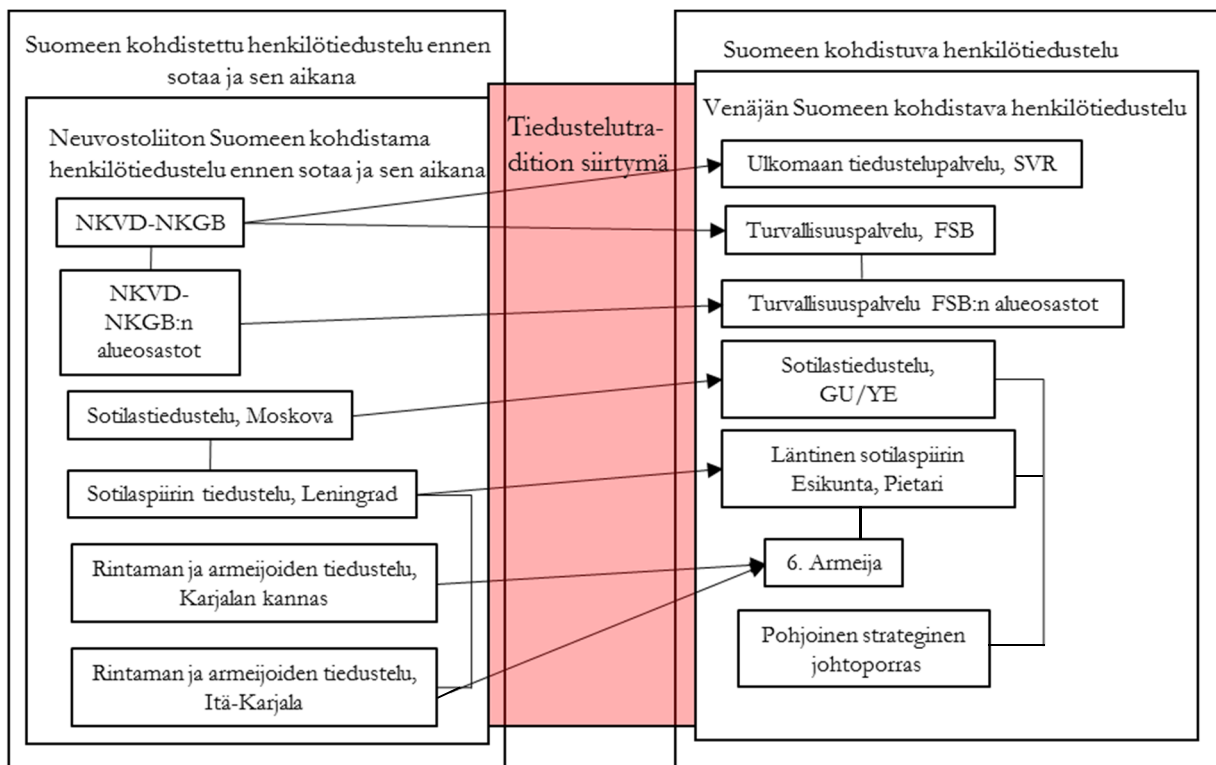
⁸ Organisaatiomuutoksista: Nazvaniija služby. svr.gov.ru/history.htm; Istorija sozdaniija. www.fsb.ru/fsb/history.htm; Struktura. www.fsb.ru/fsb/structure.htm; Giancarlo Elia Valori: The way on which Russian intelligence services operate. <https://moderndiplomacy.eu/2020/09/04/the-way-in-which-the-russian-intelligence-services-operate/>.

⁹ Den voennogo razvedtsika: Istorija i traditsii praznika. Ria Novosti 5.11.2013. <https://ria.ru/20131105/974194071.html>; Panschin Vladimir: Diletantteja vai taitajia? Päämajan valvontaosaston johtama valvonta ja vastavakoilu talvi- ja jatkosodassa. MPKK 2018, s. 189.

¹⁰ Glavnoe upravlenie Generalnogo štaba Vooružennyh Sil Rossijskoj federatsii. https://structure.mil.ru/structure/ministry_of_defence/details.htm?id=9711@egOrgazation; Zapadnyj voennyj okrug. <https://structure.mil.ru/structure/okrug/west/news.htm>; Западный военный округ | ЗВО. <https://web.archive.org/web/20170419224721/http://www.milkavkaz.net/2015/12/zapadnyj-voennyj-okrug.html>

¹¹ Severnij flot. <https://structure.mil.ru/structure/okrug/north/history.htm>; Flotu povysjat status. RG.RU 7.8.2019. <https://rg.ru/2019/08/07/reg-szfo/severnyj-flot-sdelaiut-piatym-voennym-okrugom-rossii.html>; Pohjoisesta strategisesta johtoportaasta tulee virallisesti sotilaspiiri 1.1.2021.

Северный флот станет самостоятельной военно-административной единицей с 2021 года. <https://www.militarynews.ru/story.asp?rid=1&nid=533022&SStr=%F1%E5%E2%E5%F0%ED%FB%E9%20%F4%EB%EE%F2%20%F1%F2%E0%ED%E5%F2&lang=RU>.

Kuva 1. Artikkelin viitekehys ja tarkasteluolettama.

2. PELKISTETTY KUVAUS NEUVOSTOLIITON SUOMEEN SUUNTAAMASTA HENKILÖTIEDUSTELUSTA ENNEN TOISTA MAAILMANSOTAA JA SEN AIKANA

2.1 Henkilötiedustelun järjestelyt

Sotaa edeltäneenä aikana ja yhä tänä päivänä Neuvostoliiton ja sittemmin Venäjän tiedustelu- ja turvallisuuspalveluiden päämajat sijaitsevat Moskovassa. Siellä tehdään ulkomaan tiedustelun ylitason päätökset, määritetään tiedustelutavoitteet sekä annetaan tehtävät, resurssit ja toimintaohjeet alajohtoportaille.

Sotaa edeltäneenä aikana sekä Moskovan rauhan aikana neuvostotiedustelua Suomessa toteuttivat maan lähetystössä ja konsulaateissa työskennelleet ulkomaantiedustelupalvelu NKVD:n sekä sotilastiedustelun tiedustelu-upseerit. Tiedustelutyönsä salaamiseksi neuvostotiedustelun upseerit työskentelivät lähetystössä (vast.) virallisesti erilaisissa diplomaatti- tai sotilasasiamiestehtävissä. Suomessa he muodostivat edustamansa tiedustelupalvelun residentuuran, josta saatetaan venäjänkielisessä kirjallisuudessa käyttää myös termiä agentuura. Residentuuria oli kahdenlaisia, laillisia ja salaisia. Lailliseen residentuuraan kuuluivat ne tiedustelu-upseerit, jotka työskentelivät Neuvostoliiton lähetystössä (vast.) kohdemaan ulkoasianhallinnon hyväksyminä Neuvostoliiton virallisina edustajina. Salainen residentuura koostui kohdemaassa asuneista, usein kyseisen maan kansalaisista, jotka tiesivät toimivansa neuvostotiedustelun lukuun. Henkilöä, joka johti residentuuraa, kutsuttiin residentiksi. Tässä yhteydessä sotilastiedustelun osalta on syytä huomata, että kohdemaassa toiminut sotilasasiamies ei välttämättä ollut residentti.¹²

Sodan aikana Neuvostoliiton virallinen edustajisto joutui luonnollisesti poistumaan Suomesta. Tämän jälkeen Suomeen suunnattua residentuuratiedustelua alettiin johtaa Neuvostoliiton Tukholman lähetystöstä, jonne sijoitettiin osa Suomessa aikaisemmin palvelleista tiedustelu-upseereista.¹³

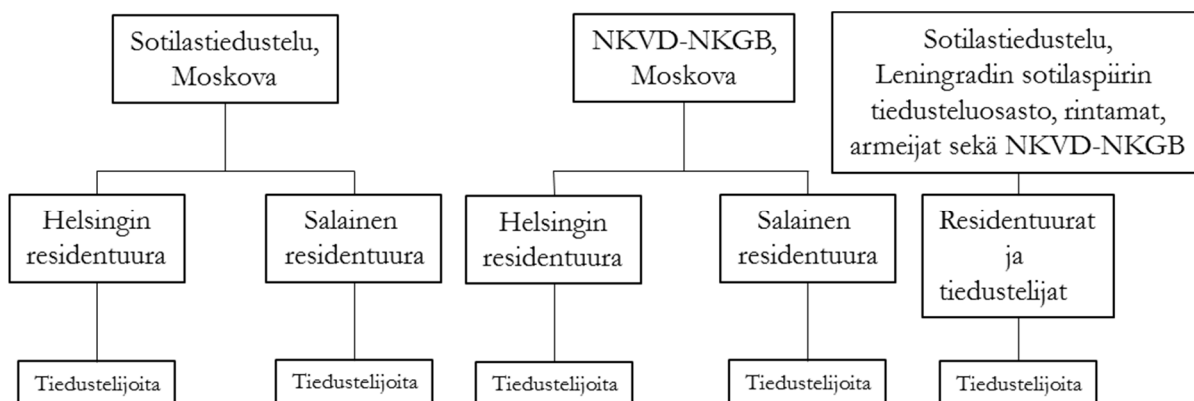
Sotaa edeltäneenä aikana residentuuratiedustelun ohella Neuvostoliitosta henkilötiedustelua Suomeen suuntasivat maitten välisen rajan yli Pietarin sotilaspiirin tiedusteluosasto ja Neuvostoliiton siviilitiedustelu- ja turvallisuuspalvelu.¹⁴ Sodan aikana, kun Neuvostoliiton lailliset tiedusteluresidentuurat joutuivat poistumaan Suomesta, Leningradin sotilaspiirin ja sen alaisten rintamien ja niiden taistelujaotukseen kuulneiden armeijoiden sekä Neuvostoliiton tiedustelu- ja turvallisuuspalvelu NKVD-

¹² Voskresenskaja Zoja: Teper ja mogu skazat pravdu. Kirjassa Tajna Zoi Voskresenskoj. Olma-press 1998, s. 78, 79; Kondrašov Vjatseslav: Istorija otešestvennoj voennoj razvedki. Dokumenty i fakty. 2-e isd. Kutškovo pole 2013, s. 198-201; Kolpakidi Aleksandr: Imperija GRU. Kniga 1. Olma-press 2000, s. 99, 140; Panschin Vladimir (2018), s. 48, 49.

¹³ Šarapov Eduard: Dve žizni. Kirjassa Tajna Zoi Voskresenskoj. Olma-press 1998, s. 225, 292, 293; Panschin Vladimir (2018), s. 189.

¹⁴ Etsivän keskuspoliisin Kemin osaston tilannekatsaus elokuulta 1936. EK-Valpo I. Kotelo 3059. KA; Valtiollisen poliisin pääosaston tiedonanto 25.10.1939. EK-Valpo I. Joensuun alaosasto. Kotelo 58. KA; GPU:n toiminnasta Suomessa (toimistopäällikkö Sinivaaran etsiväpäivillä marraskuussa 1935 pitämä esitelmä). EK-Valpo I. Kotelo 3059; Etsivän keskuspoliisin Terijoen alaosaston tilannekatsaus elokuulta 1935. EK-Valpo I. Kotelo 2914. KA; Tigerstedt Örnulf: Vastavakoilu iskee. Suomen taistelu neuvostovakoilua vastaan 1919–1939. Otava 1943, s. 209, 248.

NKGB:n Suomen ja Neuvostoliiton välisten rintamien yli toteuttamasta henkilö-tiedustelusta tuli kyseisen tiedustelulajin päätoimintamuoto.¹⁵

Kuva 2. Neuvostotiedustelun Suomen suunnan järjestelyt ennen sotaa ja sen aikana. Huom. Lailliset residentuurat eivät toimineet Suomessa sodan aikana.

2.2 Tiedustelukohteet

Tarkasteltaessa sotaa edeltäneeltä ajalta eri tiedustelutoimijoiden mielenkiinnon kohteita voidaan hyvin pelkistetyn tarkastelun tuloksena havaita, että niin sotilastiedustelun kuin ulkomaantiedustelun Helsingin residentuurat osoittivat mielenkiintoa strategisen ja operatiivisen tason tiedustelumaaleihin. Ylimmän tason asioista molempia tiedustelupalveluja kiinnostivat ulkovaltojen väliset suhteet ja mahdolliset liittoutumat sekä teollisuuden tuotantokyky. Operatiivisen tason tiedustelukohteista molempia tiedustelupalveluja kiinnosti rauhan ajan puolustuslaitoksen järjestelyt ja mahdollisen sotänäyttämön varustaminen sekä Suomen satamat. Tämän lisäksi kyseisen tason asioista sotilastiedustelun residentuuraa kiinnosti vielä inkeriläisten järjestäytyminen, heidän asenteensa Neuvostoliittoa kohtaan sekä mahdollisen sotänäyttämön maasto ja maantiede.¹⁶

Sotilastiedustelulla tiedetään ennen sotia olleen Suomessa ainakin yksi salainen residentuura. Tällainen oli muun muassa Maria Emma Schulen johtama 30 henkinen vakoojaverkosto. Se hankki tietoja ainakin operatiivisen tason asioista, kuten rauhan ajan joukko-osastoista sekä rannikonpuolustusjärjestelyistä.¹⁷

¹⁵ Kondrašov Vjatšeslav(2013), s. 484-489, Verigin Sergei: Protivostojanie. Borba sovetskoj kontrrazvedki protiv finskih spetslužb (1939–1944). PetrGU 2018, s. 184-213; Vasili Hristoforov: SSSR–Finljandija: protivostojanie 1941–1944 gg. IRI RAN 2018, s. 113-164; Panschin Vladimir (2018), s. 189-206.

¹⁶ Jäljennös etsivän keskuspoliisin asiakirjasta 18.1.1922. EK-Valpo I. Hmp 353. KA; Etsivän keskuspoliisin Viipurin alaosaston ilmoitus 1.3.1934. EK-Valpo I. Kotelo 1006. KA; Valtiollisen poliisin ilmoitus 27.3.1939. 6.O.18.f. UMA; Valtiollisen poliisin ilmoitus 21.7.1938. 16.Å. UMA; Šarapov Eduard (1998), s. 232, 354; Suomi Juhani: Talvisodan tausta. Neuvostoliitto Suomen ulkopoliitikassa 1937–1939. Otava 1973, s. 186, 187; Panschin Vladimir (2018), s. 193.

¹⁷ Päiväämätön ja otsikoimaton koonnosasiakirja E. Schulen toiminnasta. EK-Valpo I. Hmp 11141 b. KA; Tigerstedt Örnulf (1943), s. 159-187.

Rajan takaa Suomeen suunnatun tiedustelun kohteet lukeutuivat kaikkiin kolmeen tasoon taktiseen, operatiiviseen sekä strategiseen. Viimeksi mainitun osalta Pietarin sotilaspiiri pyrki hankkimaan tietoja merirahtiliikenteestä ja Suomen ulkomaankaupasta. Operatiivisen tason asioista sekä sotilastiedustelu että NKVD pyrkivät hankkimaan tietoja ainakin puolustuslaitoksen sekä rajavartiolaitoksen rauhanajan toiminnasta, mahdollisen sotatoiminäyttämön puolustuslaitteista, liikenneyhteyksistä, kaukovaikuttamisen kohteista kuten maantie- ja rautatiesilloista sekä satama-altaista. Lisäksi taktisen tason asioista NKVD pyrki hankkimaan tietoja rajavartiolaitoksen palveluksessa olevan henkilöstön heikkouksista ja luonteenpiirteistä sekä rajaseudun asukkaiden poliittisista mielipiteistä ja asennoitumisesta maan hallitukseen.¹⁸ Edellä lueteltujen tiedonhankintakohteiden lisäksi NKVD:n vastatiedusteluosasto lähetti rajan yli Suomeen sotaa edeltäneellä ajalla useita asiamiehiä, joiden tavoitteena oli hakeutua Suomen tiedustelun ja vastatiedustelun palvelukseen.¹⁹

Kuten edellä todettiin, sodan aikana Tukholmassa sijainnut neuvostolähetystö suunnasi Suomeen residentuuratiedustelua Suomeen. Tämän lisäksi sekä Neuvostoliiton tiedustelu- ja turvallisuuspalvelu NKVD-NKGB ja sotilastiedustelu loivat Suomeen sodan aikana salaisia residentuureja. Perinteinen residentuuratiedustelu kohdistui ainakin sotilastietojen hankintaan Suomesta.²⁰

Sodan aikana rintaman yli toteutetun neuvostotiedustelun, jollaista myös salaisten residentuurien toiminta oli, kohteisiin ei niinkään vaikuttanut se, mikä organisaatio tiedustelua toteutti, vaan pikemminkin se maantieteellinen alue, missä tiedustelua toteutettiin. Tämän lisäksi tiedustelukohteisiin vaikutti myös sodan vaihe. Rintaman yli toteutettu kanta-Suomeen ja sotatoimialueelle suunnattu tiedustelu kohdistui sodan aikana luonnollisesti sotilaallisiin operatiivisen tason asioihin, kuten esimerkiksi sotinäyttämön puolustuslaitteisiin, joukkojen siirtoihin, kuljetuksiin ja mielialaan sekä kanta-Suomesta rintamalle suuntautuneisiin kuljetuksiin. Kanta-Suomessa toimineet rintaman yli lähetetyt vakoojat saivat sodan kuluessa myös strategisen tason tiedustelutehtäviä. Etenkin vuodesta 1943 alkaen nämä tehtävät liittyivät muun muassa Suomen sisäpolitiikkaan sekä hallituksen, sotilasjohdon sekä väestön asenteeseen rauhaan pyrkimisessä.²¹

---

¹⁸ Etsivän keskuspoliisin Kemin osaston tilannekatsaus elokuulta 1936. EK-Valpo I. Kotelo 3059. KA; Valtiollisen poliisin tilannekatsaus syyskuulta 1939. EK-Valpo I. Kotelo 1478. KA; Valtiollisen poliisin pääosaston tiedonanto 25.10.1939. EK-Valpo I. Joensuun alaosasto. Kotelo 58. KA; Päiväämätön ilmoitusote v. 1933. EK-Valpo I. Kotelo 2503. KA; Tigerstedt Örnulf (1943), s. 251-256. Etsivän keskuspoliisin Terijoen alaosaston tilannekatsaus elokuulta 1935. EK-Valpo I. Kotelo 2914. KA; Till statsrådet och chefen för Kungl. Försvarsdepartementet 17.10.1938, 15.12.1938 ja Tillhör milatt. Hfors rapport nr 109/1938. Försvarsstabens. Underrättelseavdelningen. Inkomna skrivelser. E I:6. Vol. 3. KrA.

¹⁹ GPU:n toiminnasta Suomessa (toimistopäällikkö Sinivaaran etsiväpäivillä marraskuussa 1935 pitämä esitelmä). EK-Valpo I. Kotelo 3059. KA; Panschin Vladimir (2018), s. 71, 72.

²⁰ Panschin Vladimir (2018), s. 196, myös alaviite 701; Manninen Ohto: Kerttu Nuorteva. Neuvostokaunotar vakoilujohtajana. Edita 2006, passim; Rentola Kimmo: Kenen joukoissa seisot? Suomalainen kommunismi ja sota 1937–1945. WSOY 1994 (toinen painos), s. 371 (Y. Klippi); Jäljennös Päämajan valvontaosaston Helsingin alatoimiston pöytäkirjasta N:o 35/He 49/sal./44. EK-Valpo I. Hmp 2567. KA.

²¹ Panschin Vladimir (2018), s. 207; Panschin Vladimir: Salaista sotaa radioaalloilla. Tulkinta suomalaisesta radioharhautuksesta sota-aikana 1941–1944 (käsikirjoitus), 3. luku passim.

Edellä esitetyn perusteella alla olevassa taulukossa on esitetty neuvostotiedustelun toteuttajatahot henkilötiedustelukohteineen ennen toista maailmansotaa ja sen aikana.

Valmiuden tila / Tiedustelun toteuttajat	Tiedustelun tasot		
	Strateginen	Operatiivinen	Taktinen
	Valtiotalous, luottomahdollisuudet, elinkeinoelämä, teollisuus, ulko- ja liittolais-suhteet, sisäinen eheys ym.	Sotänäyttämön maasto, puolustuslaitteet (ym.), liikenneyhteydet, väestö, keskitys- ja ryhmitysalueet, SA-suunnitelmat, puolustuslaitoksen joukko-osastojen RA-ryhmitys, ilma- sekä kaukovaikuttamismaalit.	Puolustuslaitoksen organisaatio, joukkojen käyttöperiaatteet, eri henkilöstöryhmien koulutustaso, niiden sisäiset ja keskinäiset suhteet ja henki, puolustuslaitoksessa vallitsevat poliittiset suuntaukset.
Rauhan aika			
Sotilastiedustelun Helsingin residenttuura	X	X	
NKVD:n Helsingin residenttuura	X	X	
Salainen residenttuura (sotilastiedustelu/ NKVD)		X	
Pietarin sotilaspöytä tiedusteluosasto	X	X	
NKVD:n alueosastot		X	X
Sota-aika			
Rintamien yli johdettu tiedustelu	X	X	
Neuvostotiedustelun Tukholman residenttuura		X	

Kuva 3. Neuvostotiedustelun toteuttajatahot henkilötiedustelukohteineen.

3. TÄMÄN PÄIVÄN VENÄJÄN ULKOMAANTIEDUSTELUPALVELUT SEKÄ LUOTEIS-VENÄJÄN HALLINNOLLISET ALUEET

3.1. Henkilötiedustelun keinoin ulkomailla operoivat Venäjän tiedustelupalvelut

Henkilötiedustelu tiedonkeruumenetelmänä on aina ollut erikoisasemassa Venäjän (Neuvostoliiton) tiedustelu- ja turvallisuuspalvelujen työtavoissa.²² Täten ei ole yllätys, että tänä päivänä ulkomailla operoivat Venäjän ulkomaantiedustelupalvelu SVR, sotilastiedustelu GU sekä turvallisuuspalvelu FSB käyttävät henkilötiedustelua yhtenä toimintatapanaan.²³ Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen KGB:n ulkomaantiedusteluhallinnon tehtävät siirrettiin ulkomaan tiedustelupalvelu SVR:lle. Se on kiinteä osa maan turvallisuusrakennetta ja sen tarkoituksena on suojata yksilöiden, yhteiskunnan sekä valtion turvallisuutta ulkoisilta uhilta. Tässä tarkoituksessa SVR:

- tukee Venäjän federaation presidenttiä, liittovaltion yleiskokousta ja maan hallitusta tiedustelutiedoilla, joita tarvitaan politiikkaan, talouteen, sotilasstrategiaan, tieteeseen ja tekniikkaan sekä ympäristöasioihin liittyvässä päätöksenteossa
- tukee sellaisten edellytysten saavuttamista, jotka edistävät Venäjän turvallisuusvoittojen toteutumista.
- tukee ja edistää Venäjän talouden, tieteen ja teknologian sekä sotilasteknisen turvallisuuden kehitystä.²⁴

Tehtäviä toteuttaessaan SVR on kohdistanut viime vuosina tiedonhankintaansa ainakin tiedusteltavan valtion sisä- ja ulkopoliittikkaan sekä tämän toimintaan kansainvälisissä järjestöissä ja liittoumissa.²⁵

Venäjän ulkomaan tiedustelupalvelun yhtenä juridisena toimintaperusteena on laki ulkomaan tiedustelusta. Se sallii SVR:n luoda luottamuksellisia suhteita tähän vapaaehtoisesti suostuvien henkilöiden kanssa sekä salata oman henkilöstönsä identiteetti. Lisäksi Venäjän tiedustelulain mukaan SVR saa tehtäviensä toteuttamisessa käyttää avoimia ja salaisia menetelmiä, kun ne eivät vahingoita ihmiselämää, terveyttä eikä ympäristöä.²⁶ Edellä kerrotun perusteella Venäjän ulkomaan tiedustelulaki sallii SVR:lle laajan keinovalikoiman ihmisten houkuttelemiseksi tiedustelun kohdemaan näkökulmasta maanpetokselliseen toimintaan sekä mahdollistaa SVR:n lähettää tiedustelu-upseerejaan ulkomaille peitetetävässä väärällä identiteetillä.

Suojelupoliisin loppuvuodesta 2019 julkaiseman kansallisen turvallisuuden katsauksen mukaan Suomeen on pysyvästi sijoitettuna useita kymmeniä ulkomaisten tiedustelupalvelujen työntekijöitä.²⁷ Julkisista lähteistä ei ole pääteltävissä sitä, kuinka moni Suomeen akreditoituista Venäjän suurlähetystön 55:stä diplomaatista todellisuudessa

²² Estonian internal security service annual review 2012, s. 11.

²³ Juurve Ivo & Perling Lavly: Russia's espionage in Estonia. ICDS. November 2019, s. 8; Alexandersson Kennet & Stenling Daniel: Ökat spioneri från öst. Säkerhetspolisens 2019, s. 24.

²⁴ Tseli i zadatzi sluzhby. svr.gov.ru/svr_today/ceci.htm.

²⁵ Estonian internal security service annual review 2013, s. 13.

²⁶ Tseli i zadatzi sluzhby. svr.gov.ru/svr_today/ceci.htm.

²⁷ Kansallisen turvallisuuden katsaus 2019. Suojelupoliisi, s. 2.

työskentelee Suomessa ulkomaan tiedustelupalvelun peitetehtävässä.²⁸ Jonkinlaista suuntalinjaa SVR:n tiedustelu-upseereiden määrästä Suomessa voidaan hakea Ruotsista, jossa Säpon arvion mukaan maassa palvelevista venäläisdiplomaateista joka kolmas työskentelee peitteellä laillisessa tiedusteluresidentuurassa.²⁹ Kyseiseen määrään sisältyvät todennäköisesti Ruotsissa diplomaattipeitteellä työskentelevät sekä Venäjän siviilitiedustelun että sotilastiedustelun tiedustelu-upseerit.

Venäjän asevoimien yleisesikunnan päähallinto (GU) on puolustusministeriön ulkomaan tiedusteluelin ja Venäjän asevoimien tiedustelun johtoelin. Päähallinnon tiedustelutoiminta perustuu Venäjän perustuslakiin, ulkomaan tiedustelulakiin ynnä lakiin puolustuksesta ja turvallisuudesta sekä muihin liittovaltion hallintoelinten antamiin ulkomaan tiedustelua liittyviin säädöksiin. Päähallinto osallistuu toimintaan, jolla pyritään ratkaisemaan sotilaspoliittisia, sotilasteknisiä, sotataloudellisia sekä ympäristöön liittyviä ongelmia. Tässä tarkoituksessa päähallinto:

- tukee Venäjän presidenttiä, liittovaltion yleiskokousta, hallitusta, puolustusministeriötä ja yleisesikunnan päällikköä hankkimalla päätöksenteossa välttämättömiä tiedustelutietoja politiikan, talouden, maanpuolustuksen, tieteen ja tekniikan sekä ympäristöasioiden aloilta.
- tukee sellaisten edellytysten saavuttamista, jotka edistävät Venäjän puolustus- ja turvallisuuspolitiikan [sotilaspoliittikka] tavoitteiden saavuttamista.
- tukee ja edistää Venäjän talouden, tieteen ja tekniikan kehitystä sekä Venäjän sotilasteknistä turvallisuutta.³⁰

Venäjän ulkoministeriön mukaan Venäjän suurlähetystössä Helsingissä palveli keväällä 2020 neljä sotilasta diplomaattisella statuksella. Nämä olivat sotilasasiamies ja hänen kolme apulaistaan.³¹

Virolaisten mukaan Venäjän sotilastiedustelu on viime vuosina osoittanut tiedonhankinnassaan mielenkiintoa ainakin kohdemaassa valtiosalaisuuksiksi luokiteltuihin tietoihin, kohdemaan sisäiseen ja ulkoiseen turvallisuuteen, maanpuolustukseen, yhteiskunnan (elin) tärkeisiin toimintoihin sekä kohdemaan sotilasliittolaisiin sekä kohdemaassa olleisiin ulkovaltojen asevoimien joukkoihin.³²

Koska myös Venäjän sotilastiedustelun toiminta perustuu muun muassa ulkomaan tiedustelulakiin, on sillä SVR:n tavoin oikeus houkutella henkilöitä tiedustelun kohdemaan näkökulmasta maanpetokselliseen toimintaan ja lähettää tiedustelu-upseerejaan ulkomaille peitetehtävässä väärällä identiteetillä.³³

---

²⁸ Diplomaattilista (Venäjän suurlähetystö Suomessa). <https://helsinki.mid.ru/web/helsinki-fi/diplomaattilista>.

²⁹ Alexandersson Kennet & Stenling Daniel: Ökat spioneri från öst. Säkerhetspolisens 2019, s. 24, 25.

³⁰ Glavnoe upravlenie Generalnogo štaba Vooružennyh Sil Rossijskoj Federatsii. https://structure.mil.ru/structure/Ministry_of_defence/details.htm?id=9711@egOrganization.

³¹ Diplomaattilista (Venäjän suurlähetystö Suomessa). <https://helsinki.mid.ru/web/helsinki-fi/diplomaattilista>.

³² Estonian internal security service annual review 2018, s. 19, 20; Estonian internal security service annual review 2017, s. 13; Estonian internal security service annual review 2019, s. 24, 25.

³³ Esimerkiksi Estonian internal security service annual review 2016, s. 13.

Viron turvallisuuspoliisi arvioi vuonna 2016, että Venäjän sotilastiedustelu toimii Vi-roa vastaan sekä Virosta että Venäjältä.³⁴ Ensiksi mainitun osalta tarkoitettaneen aina-kin Venäjän sotilasasiamiehiä. Venäjältä toteutetulla Viron vastaisella toiminnalla tar-koitetaan todennäköisesti (sotilastiedustelun) sekä elektronista että tietoverkkotiedus-telua kuin myös tämän artikkelin aihepiiriin kuuluvaa Läntisen sotilaspiirin toteutta-maa henkilötiedustelua.

Venäjän valtioturvallisuuden suojeleluun erikoistuneella turvallisuuspalvelu FSB:llä on maan erikoispalveluista laajin ja monipuolisen toimenkuva. Pelkistettynä voidaan sa-noa, että turvallisuuspalvelun tehtävänä on moniin eri lakeihin ja asetuksiin perustuen huolehtia kaikesta valtioturvallisuuteen liittyvistä asioista, kuten maan koskematto-muuden ja rajojen loukkaamattomuuden valvonnasta, laillista yhteiskuntajärjestystä vaarantavien sisäisten uhkien ennalta ehkäisystä ja torjunnasta ynnä terrorismin vas-taisesta toiminnasta sekä valtiosalaisuuksien ja maan muiden etujen suojelusta ulko-maiden tiedustelulta. Näiden tehtävien toteuttamisen yhteydessä saaduista Venäjään kohdistuvista vaaroista tiedustelupalvelu raportoi maan presidentille ja pääministerille sekä erikseen heidän käskystään niille joihin havaittu uhka suoraan kohdistuu.³⁵

Turvallisuuspalvelun tehtäviä johdetaan Moskovassa sijaitsevasta päämajasta. FSB:n tehtävien toteuttamista varten päämajan johdossa on turvallisuuspalvelun alueosastoja Venäjän subjekteissa, eli maan hallinnollisilla alueilla. Tämän lisäksi turvallisuuspalve-lulla on alaelimiä muun muassa asevoimissa ja muissa aseellisissa joukoissa sekä raja-vartiolaitoksessa. Vuodesta 2003 lähtien FSB:llä on ollut oikeus tehtäviensä puitteissa operoida ulkomailla. Tätä tehtävää se voi toteuttaa yhdessä SVR:n kanssa.³⁶ Turvalli-suuspalvelu FSB:n aktiivisesta ulkomaantiedustelusta kertoo muun muassa se, että vuosina 2008–2019 Virossa Venäjän hyväksi vakoiluista tuomituista 20:sta henkilöstä 11:sta vakoili FSB:n lukuun. Tosin kyseinen luku saattaa aktiivisuuden ohella kertoa turvallisuuspalvelun monista epäonnistumisista.³⁷

Julkisuudessa olleiden tietojen mukaan Venäjän turvallisuuspalvelun FSB on ulko-maan toiminnassaan osoittanut viime vuosina mielenkiintoa kohdemaan sisä- ja ulko-politiikkaan, puolustusvoimien, turvallisuuspoliisin, rajavartiolaitoksen sekä poliisin organisaatioon, henkilöstöön, kalustoon ja työtapoihin, valvontakameroiden sijaintiin ynnä Venäjälle usein matkustaviin rajaseudun asukkaisiin. Perinteisten tiedonhankin-tatehtävien lisäksi FSB on antanut värväämilleen henkilöille tehtäväksi laatia kohde-maan henkilöistä henkilökuvauksia ja hankkia tietoja kyseisten henkilöiden sosiaali-sista verkostoista.³⁸

---

³⁴ Estonian internal security service annual review 2016, s. 14.

³⁵ Положение о федеральной службе безопасности Российской Федерации и его структуры (11.8.2003). www.fsb.ru/fsb/npd/more.htm%21id%3D10343058%40fsbNpa.html.

³⁶ Положение о федеральной службе безопасности Российской Федерации и его структуры (11.8.2003).

www.fsb.ru/fsb/npd/more.htm%21id%3D10343058%40fsbNpa.html; Juurve Ivo & Perling Lavly: Russia's espionage in Estonia. ICDS. November 2019, s. 5.

³⁷ Juurve Ivo & Perling Lavly: Russia's espionage in Estonia. ICDS. November 2019, s. 5. – GU:lle vakoilleita 5 ja SVR:lle 2.

³⁸ Estonian internal security service annual review 2018, s. 19; Estonian internal security service annual review 2017, s. 14; Estonian internal security service annual review 2016, s. 14; Estonian internal security service annual review 2019, s. 27.

Keväällä 2020 Venäjän suurlähetystön kokoonpanossa Helsingissä oli yksi FSB:n laillisessa residentuurassa työskennellyt henkilö.³⁹ Julkisten lähteiden varaan rakentuva kuva Venäjän laillisista tiedusteluresidentuurista Suomessa ei kerro koko totuutta, koska diplomaattiluetteloissa ei mainita tiedustelupalvelun peitetehtävissä palvelevien henkilöiden todellista tehtävää, vaan peitevirka. Tämän lisäksi on syytä huomata, että suojelupoliisin arvion mukaan Suomessa käy vuosittain useita kymmeniä ulkomaisten tiedustelupalvelujen tiedustelu-upseereita lyhyillä operatiivisilla työtehtävillä.⁴⁰

Vuonna 2010 Yhdysvaltojen vastatiedustelu paljasti Pohjois-Amerikassa kymmenkunta Venäjän lukuun salaisessa residentuurassa toiminutta agenttia. Osa näistä syvästi peitteen tiedustelu-upseereista oli työskennellyt ulkomailla Venäjän lukuun pitkälti toistakymmentä vuotta eläen täydellistä kaksoiselämää tuiki tavallisina normaalin yhteiskunnan jäsenenä, avioituneet ja hankkineet jälkeläisiä. Vastaavanlaisia tapauksia on 2000-luvulta tiedossa myös Euroopasta. Nämä tapaukset kertovat paitsi tiedustelun pitkäjänteisyydestä myös siitä, että ulkomailla operoivien Venäjän tiedustelupalvelujen toimintatapoihin kuuluu yhä salaisten residentuurien käyttö.⁴¹

3.2 Suomeen rajoittuvat Luoteis-Venäjän siviili- ja sotilashallintoalueet ja niiltä ulkomaille operoivat sotilastiedustelun ja turvallisuuspalvelun johtoportaat

Siviili- ja sotilashallintoalueet

Venäjä on liittovaltio, joka koostuu yli 80:stä itsehallintoalueesta (subjektista). Niitä on kuudenlaisia: tasavaltoja, autonomisia piirikuntia, alueita, aluepiirejä, autonomisia alueita sekä liittokaupunkeja. Nämä eroavat toisistaan itsehallintoasteen suhteen. Esimerkiksi tasavallan ja alueen keskeisimpinä eroina on, että ensiksi mainitulla on oma perustuslaki, parlamentti sekä presidentti, jonka lisäksi tasavalta toimii etnisen tai etnisten vähemmistöjen hallinnollisena alueena, jolla on oikeus käyttää vähemmistökieliä venäjän kielen rinnalla.⁴²

Venäjän hallinnollisista alueista Suomella on yhteistä maarajaa pohjoisesta etelään lueteltuna Murmanskin alueen, Karjalan tasavallan sekä Leningradin alueen kanssa. Pohjoisimman rajanaapurisubjektin Murmanskin alueen pääkaupunki on Murmansk. Alue koostuu viidestä aluepiiristä ja käsittää maantieteellisesti Kuolan niemimaan, Petsamon sekä Kantalahden ympäristön. Pohjoisessa ja koillisessa alue rajoittuu Barentsin-

---

³⁹ Diplomaattilista (Venäjän suurlähetystö Suomessa). <https://helsinki.mid.ru/web/helsinki-fi/diplomaattilista>.

⁴⁰ Kansallisen turvallisuuden katsaus 2019. Suojelupoliisi, s. 2.

⁴¹ Edward Jim: Russia probably has more undercover "sleeper" agents who can assassinate western targets today than during the cold war. Business insider 6.3.2018. <https://www.businessinsider.com/illegals-of-directorate-s-russia-undercover-covert-sleeprs-agents-2017-12?r=US&IR=T>; The Russian spy who posed as a Canadian for more than 20 years. theguardian.com 23.8.2019. <https://www.theguardian.com/world/2019/aug/23/russian-spy-elena-vavilova-posed-as-a-canadian-estate-agent-for-over-20-years>; The day we discovered our parents were Russian spies. theguardian.com 7.5.2016. <https://www.theguardian.com/world/2016/may/07/discovered-our-parents-were-russian-spies-tim-alex-foley>; Epstein Adam: The stranger -than-fiction story of the real spies who inspired "The Americans". qz.com 7.3.2017. <https://qz.com/926553/what-happened-to-the-real-russian-spies-who-inspired-the-americans/>; Virtanen Jenni: Vakoojien Bryssel. Helsingin Sanomat 10.4.2020.

⁴² Venäjän aluejako. https://fi.wikipedia.org/wiki/Venäjän_aluejako.

mereen, idässä ja etelässä Vienanmereen, etelässä Karjalan tasavaltaan lännessä Suomeen sekä luoteessa Norjaan. Murmanskin ohella alueen suurimpia kaupunkeja ovat Apatiitti, Severomorsk, Montšegorsk, Kantalahti, Hiipinä ja Olenegorsk. Vuonna 2010 alueella asui 795 409 henkeä.⁴³

Suomeen rajajähteydessä olevista Venäjän hallinnollisista alueista 18:sta hallinnollisesta piiristä koostuvalla Karjalan tasavallalla on pisin maaraja Suomen kanssa (n. 720 km). Karjalan tasavalta rajoittuu idässä Vienanmereen ja Arkangelin alueeseen, etelässä Vologdan alueeseen, Ääniseen, Leningradin alueeseen ja Laatokkaan, lännessä Suomeen sekä Pohjoisessa Murmanskin alueeseen. Karjalan tasavallan pääkaupunki on Petroskoi. Muita tasavallan suurempia kaupunkeja ovat: Kontupohja, Segeža, Kostamus, Karhumäki, Kemi, Pitkäranta sekä Belomorsk. Vuonna 2010 Karjalan tasavallassa asui 643 548 henkeä.⁴⁴

Eteläisin Suomeen rajoittuvista Venäjän hallinnollisista alueista on yhdestä kaupunkipiirikunnasta ja 17 piiristä koostuva Leningradin alue. Se rajoittuu pohjoisessa Karjalan tasavaltaan, idässä Vologdan alueeseen, etelässä Novgorodin ja Pihkovan alueisiin sekä luoteessa Suomeen. Alueen hallinnollinen keskus on alueeseen kuulumaton Pietari. Muita suurempia kaupunkeja ovat: Hatsina, Viipuri, Sosnovyi Bor, Tihvinä, Seuloskoi sekä Kiriši. Vuonna 2010 Leningradin alueella asui 1 716 868 henkeä.⁴⁵ Luoteis-Venäjän kartta on liitteenä 1.

Sotilashallinnollisesti Venäjä on jaettu neljään sotilaspiiriin ja sotilaspiirin statuksen omaavaan Pohjoiseen strategiseen johtoportaan (Pohjoinen laivasto). Näistä Suomeen maarajajähteydessä ovat Läntinen sotilaspiiri, jonka esikunta sijaitsee Pietarissa ja Pohjoinen strateginen johtoporras, jonka esikunta on puolestaan Severomorskissa.⁴⁶

Sotilaspiireistä annetun asetuksen mukaan sotilaspiiri on alistettu Venäjän puolustusministeriölle ja yleisesikunnan päällikölle. Ukaasin mukaan sotilaspiiri on tärkein sotilashallinnollinen yksikkö ja tavanomaisten joukkojen alueellinen operatiivisstrateginen sotatoimiyhtymä ja sen tehtävänä on Venäjän alueellisen eheyden ja koskemattomuuden suojaaminen vastuualueellaan.⁴⁷ Tässä tarkoituksessa kaikkiin strategisiin suuntiin (sotilaspiiri) on muodostettu tavanomaisista eri puolustushaarojen joukoista voimaryhmät, joiden arvioidaan muodostavan riittävän pidäkkeen alueellisen tai paikallisen konfliktin syntymiselle.⁴⁸

---

⁴³ Murmanskin alue. https://fi.wikipedia.org/wiki/Murmanskin_alue#Sotilastukikohdat.

⁴⁴ Karjalan tasavalta. https://fi.wikipedia.org/wiki/Karjalan_tasavalta.

⁴⁵ Leningradin alue. https://fi.wikipedia.org/wiki/Leningradin_alue.

⁴⁶ Zapadnyj voennyj okrug. <https://structure.mil.ru/structure/okrug/west/news.htm>; Severnij flot. <https://structure.mil.ru/structure/okrug/north/history.htm>; Flotu povysjat status. RG.RU 7.8.2019. <https://rg.ru/2019/08/07/reg-szfo/severnyj-flot-sdelaiut-piatym-voennym-okrugom-rossii.html>; Press-sluzhba Severnogo flota. <https://structure.mil.ru/structure/okrug/north/contacts.htm>.

⁴⁷ Forsström Pentti: Venäjän sotilasstrategia muutoksessa. Tulkintoja Venäjän sotilasstrategian perusteiden kehityksestä Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen. Maanpuolustuskorkeakoulu 2019, s. 262.

⁴⁸ Sama, s. 485.

Venäjän Suomen suunnan tiedusteluinfrastruktuuri

Ulkomaille henkilötiedustelun keinoin operoivista Venäjän erikoispalveluista sotilas-tiedustelulla ja turvallisuuspalvelu FSB:llä on johtoportaita Suomeen maarajayhteydessä olevilla Venäjän hallinnollisilla alueilla. Sotilastiedustelun osalta näitä johtoportaita on Pietarissa ja Severomorskissa. Pietarissa sijaitsee Läntisen sotilaspiirin esikunta, jonka kokoonpanoon kuuluu tiedusteluhallinto.⁴⁹ Murmanskin alueella Severomorskin kaupungissa sijaitsee puolestaan Pohjoisen strategisen johtoportaan (Pohjoinen laivasto) esikunta.⁵⁰ Koska kyseisellä johtoportalla on sotilaspiirin asema, kuulunee sen kokoonpanoon Läntisen sotilaspiirin tavoin tiedusteluhallinto.

Turvallisuuspalvelu FSB:llä on alueyksiköitä kaikilla kolmella Suomeen maayhteydessä olevalla Venäjän hallinnollisella alueella. Pietarin ja Leningradin alueen FSB:n yksikkö sijaitsee Pietarissa, Karjalan tasavallan alueen FSB sijaitsee Petroskoissa ja Murmanskin alueen FSB sijaitsee Murmanskissa.⁵¹

---

⁴⁹ Telefonnyj spravotšik. iss.gov.spb.ru/hierarchy/1ca748d6-43ec-433f-933d-d32b70225310/; Golitsyn Pavel: Zapiski natsálnika razvedki. (Glava) 21. Razvedka v voennom okruge. http://community.livejournal.com/mil_history/404034.html.

⁵⁰ Press-služba Severnogo flota. <https://structure.mil.ru/structure/okrug/north/contacts.htm>.

⁵¹ Territorialnie organy FSB Rossii. www.fsb.ru/fsb/regions.htm.

4. ARVIO VENÄJÄN SUOMEEN SUUNTAAMAN HENKILÖTIEDUSTELUN JÄRJESTELYISTÄ

4.1 Organisaatiot ja toimipaikat

Uuseiden maiden turvallisuuspalvelut raportoivat jo vuonna 2016 havainneensa Venäjän ulkomaan tiedusteluoperaatioiden intensiteetin kasvua. Koska maailmanpolitiikassa ei ole tapahtunut mitään sellaista, mikä antaisi Venäjälle, tai mille tahansa maalle, aihetta vähentää tiedusteluaan, on todennäköistä, että Venäjä jatkaa aktiivisesti tiedustelutoimintaansa ulkomailla. Täten Venäjän erikoispalvelujen tiedustelu-upseerit, jotka on valmennettu vaikuttamaan ihmisen käyttäytymiseen tiedustelupalvelun asettamien tavoitteiden saavuttamiseksi toimeenpanevat vastaisuudessaakin henkilötiedusteluoperaatioita mitä moninaisempiin verukkeisiin verhotuna.⁵²

Venäjän valtiojohtoista Suomeen ja sen maanpuolustukseen kohdistuvaa henkilötiedustelua toteuttavat rauhan aikana Venäjän ulkomaantiedustelupalvelu SVR, sotilastiedustelu GU alajohtoportaineen sekä turvallisuuspalvelu FSB. Tässä tarkoituksessa Suomeen akkreditoidussa Venäjän diplomaattikunnassa SVR:llä, GU:lla sekä FSB:llä on laillisissa residentuurissaan useita, mahdollisesti yhteensä parikymmentä Venäjän suurlähetystön ja konsulaattien henkilökuntaan kuuluvaa tiedustelu-upseeria. Tällaisia ovat muun muassa Suomessa palvelevat Venäjän sotilasasiamies ja hänen apulaisensa.

Ulkomailla palvelevat tiedustelu-upseerit tai sellaisiksi epäillyt ovat kohdemaan vastatiedustelun valvonnan kohteina. Tällöin on aina olemassa vaara, että tiedustelu-upseerin salainen toiminta paljastuu kohdemaan vastatiedustelulle. Tällaisten tilanteiden välttämiseksi on täysin mahdollista, että Venäjän tiedustelupalvelujen näkökulmasta joidenkin erittäin arkaluonteisten asioiden hoitamiseen käytetään Suomeen matkustavia tiedustelu-upseereita⁵³, tai peräti salaisia residentuuria, joiden havaitseminen ja tunnistaminen on vastatiedustelulle merkittävästi vaikeampaa, kuin Suomessa pysyvästi työskentelevien tunnistettujen tiedustelu-upseerien toiminnan seuraaminen.

Mikäli Suomen ja Venäjän väliset suhteet jostain syystä mutkistuvat merkittävästi ja suomalaisviranomaiset joutuvat tästä syystä poikkeusoloihin vedoten rajoittamaan Venäjän diplomaattikunnan liikkumista Suomessa, tai Venäjä kutsuu Suomessa olevan diplomaattikuntansa kotiin, laillisten residentuurien työskentely vaikeutuu merkittävästi tai estyy kokonaan. Tällaisissa poikkeusoloissa laillisten residentuurien toiminta korvataan joko matkustavilla tiedustelu-upseereilla tai salaisilla residentuureilla.

Venäjän asevoimareformin myötä Venäjän sotilaspiirien (vast.) merkitys sodankäynnille on kasvanut. Tätä nykyä sotilaspiiriin on kyettävä itsenäisesti johtamaan omia vastualueellaan olevia eri puolustushaarojen joukkoja ja sotilaallisia valmisteluja. Täten

⁵² Estonian internal security service annual review 2016, s. 12, 13; Estonian internal security service annual review 2018, s. 18; Peltari Antti: Turvallisesti kohti uutta. Suojelupoliisin vuosikirja 2018, s. 5.

⁵³ Vrt. Kansallisen turvallisuuden katsaus 2019. Suojelupoliisi, s. 2.

on täysin perusteltua olettaa, että Suomeen maarajayhteydessä oleva Pietarissa sijaitseva Läntisen sotilaspiirin esikunnan ja Severomorskissa sijaitseva Pohjoinen strategisen johtoportaan esikunnan kokoonpanoon kuuluvat tiedusteluhallinnot suuntaavat jo rauhan aikana henkilötiedustelua Suomen alueelle. Tämä oletamus on perusteltua siksi, että kyseisten johtoportaiden sodanajan suunnitelmissa Suomi on ainakin osittain mahdollinen sota-äyttämö, josta syystä Läntinen sotilaspiiri ja Pohjoinen strateginen johtoporras tarvitsevat tietoja muun muassa sota-äyttämön sotilaallisesta infrastruktuurista.

Venäjän asevoimien, mutta erityisesti sotilastiedustelun näkökulmasta tarkasteltuna mitä enemmän tilanne Suomen ja Venäjän välisten suhteiden huonontumisen seurauksena muuttuu rauhan ajasta poikkeusolojen suuntaan, sitä tärkeämmäksi sotilaspiirin tiedustelu tulee. Tämä väite on perusteltavissa muun muassa sillä, että edellä mainitun kaltaisissa poikkeusoloissa Venäjän tietotarve Suomesta on todennäköisesti normaaliaikaa suurempi, mutta sen laillisten residentuurien toimintaa on saatettu suomalaisviranomaistoimin rajoittaa tai estää. Tällaisessa tapauksessa on mahdollista, että Läntisen sotilaspiirin esikunta aktivoi Suomeen suunnattuun tiedusteluun sotilaspiirin taistelujaoitukseen kuuluvan 6. Armeijan (esikunnan) tiedusteluosaston.

Venäjän turvallisuuspalvelu FSB:n Suomeen suuntaamaa tiedustelua Suomeen maarajayhteydessä olevilta alueilta johdetaan kolmesta eri paikasta. Nämä ovat Murmansk, Petroskoi sekä Pietari. Kyseiset kaupungit sijaitsevat kaukana valtakunnan rajalta, joten sieltä käsin ei pystytä käytännössä havainnoimaan eikä kontrolloimaan potentiaalisia henkilötiedustelun kohteita, Suomen ja Venäjän rajan yli kulkevia henkilöitä⁵⁴. Jotta FSB alueviranomaiset pystyisivät tähän, on todennäköistä, että niillä on ulkomaantiedustelun toimipisteitä ainakin kansainvälisillä rajanylityspaikoilla Suomen ja Venäjän välisellä maarajalla. Näitä paikkoja Murmanskin alueella ovat Rajajooseppi ja Salla, Karjalan tasavallan alueella Kuusamo, Vartiusselä ja Niirala sekä Pietarin ja Leningradin alueella Imatra, Nuijamaa, Vainikkala ja Vaalimaa.⁵⁵ Kartta Suomen ja Venäjän välisistä rajanylityspaikoista on liitteenä 2.

4.2 Kohteet

Miten ja mistä asioista tietoja hankitaan? Venäjän tiedustelupalvelut keräävät Suomesta tietoja omien tiedustelu-upseeriensa sekä tähän tarkoitukseen värvättyjen henkilöiden avulla. Ensiksi mainitut työskentelevät usein Venäjän virallisissa edustustoissa Suomessa, matkustavat tiedonhankintaa varten Suomeen tai toimivat Suomessa osana salaista residentuuraa.

---

⁵⁴ Viron turvallisuuspoliisin 2016 vuosiraportin mukaan FSB:n ulkomaan tiedustelun yhtenä metodina on agenttien ja yhteistoimintahenkilöiden värväminen niiden henkilöiden joukosta, jotka matkustavat Venäjälle. FSB:n näkökulmasta tämä on turvallinen toimintatapa. Estonian internal security service annual review 2016, s. 14.

⁵⁵ Rajanylitys. <https://www.raja.fi/ohjeita/rajanylitys>. – Tilapäisiä rajanylityspaikkoja ovat Inari, (Lieksa), ja Parikkala. Huvialusten rajanylityspaikat ovat Santio ja Nuijamaan satama.

Mitä puolestaan tulee Venäjän tiedustelupalvelujen lukuun toimiviin, tiedonhankintaan värvättyihin, ei ammattitiedustelu-upseereihin, niin julkisuudessa olleiden tapausten perusteella on pääteltävissä, että Venäjän tiedustelupalvelujen hyväksi työskentely on maskuliinista toimintaa. Esimerkiksi vuosina 2008–2019 Virossa Venäjän hyväksi vakoilusta tuomituista liki kahdestakymmenestä henkilöstä vain yksi oli nainen. Hänen tehtävänään oli toimia kuriirina ja välittää miehensä hankkimia tietoja Venäjän turvallisuuspalvelulle.⁵⁶

Yleisenä uskomuksena on, että Venäjän tiedustelupalvelujen potentiaalisia värväyskohteita ovat ne henkilöt, joilla on pääsy tiedustelupalveluja kiinnostavaan tietoon joko henkilökohtaisesti tai välikäden kautta.⁵⁷ Tässä yhteydessä on kuitenkin huomattava, että Virossa vuosina 2008–2019 Venäjän hyväksi vakoilusta tuomituilla useimmilla ei ollut pääsyä turvaluokiteltuun tietoon.⁵⁸ Julkitulleiden tapausten valossa näyttääkin siltä, että Venäjän tiedustelupalvelujen värväys kohdistuu henkilöihin, joita he pystyvät syystä tai toisesta painostaamaan ryhtymään maanpetokselliseen toimintaan ilman, että näillä henkilöillä on pääsyä turvaluokiteltuun tietoon. Mikäli näillä henkilöillä sellainen on, se on lisäbonus⁵⁹.

Venäjän tiedustelupalvelujen tiedonhankintakohteiden kirjo on laaja. Yleisesti ottaen tiedonhankinta kohdistuu tietoihin, jotka ovat tiedonhankintakohteena olevalle maalle tärkeitä ja täten salassa pidettäviä, tai ainakin ei julkisia. Julkitulleiden tapausten valossa tällaisiksi asiakokonaisuuksiksi voidaan nimetä ainakin tiedot ulko- ja sisäpolitiikasta, tiedot taloudesta ja energia- sekä kauppasioista. Näiden perinteisten asiakokonaisuuksien lisäksi Venäjän tiedustelupalvelut pyrkivät hankkimaan tietoja myös heitä kiinnostavista yksittäisistä henkilöistä.⁶⁰ Tällaisia henkilöitä saattavat olla esimerkiksi uransa alkuvaiheessa olevat kyvykkäät poliitikot, tiedemiehet ja sotilaat, joista venäläiset arvelevat olevan heille hyötyä tulevaisuudessa, kun he ovat edenneet urallaan keskeisiin tehtäviin.

Viimeisimpien julkitulleiden vakoilutapausten perusteella voidaan päätellä, että tiedustelukohteena olevan maan turvallisuuden ja maanpuolustuksen näkökulmasta Venäjän tiedonhankinta kohdistuu kohdemaan tiedustelu- ja turvallisuuspalveluihin, asevoimien rakenteeseen, sotilaalliseen infrastruktuuriin, harjoitustoimintaan ja suorituskyvyn kehittämiseen sekä kohdemaan toimivuuden kannalta kriittiseen infrastruktuuriin.⁶¹ Näistä asioista tietoja kerätään aina pienistä tiedonmurusista alkaen.

Kaiken edellä esitetyn perusteella voidaan arvioida, että tänä päivänä Venäjän tiedustelupalvelujen Suomeen suuntaama henkilötiedustelu pyrkii rauhan aikana hankkimaan tietoja ainakin seuraavista maanpuolustukseen liittyvistä asiakokonaisuuksista:

---

⁵⁶ Juurve Ivo & Perling Lavly (2019), s. 6.

⁵⁷ Estonian internal security service annual review 2018, s. 21.

⁵⁸ Juurve Ivo & Perling Lavly (2019), s. 6.

⁵⁹ Estonian internal security service annual review 2019, s. 25.

⁶⁰ Estonian internal security service annual review 2017, s. 14; Estonian internal security service annual review 2019, s. 23; Alexandersson Kennet & Stenling Daniel: Ökat spioneri från öst. Säkerhetspolisens 2019, s. 24.

⁶¹ Juurve Ivo & Perling Lavly (2019), s. 6.

Strateginen tasolla

- kansalaisten maanpuolustustahto ja siinä tapahtuvat muutokset
- kansalaismielipide Suomen sotilaallisesta liittoutumisesta / liittoutumattomuudesta
- Suomen kansainvälinen sotilaallinen yhteistyö
- Suomen puolustusteollisuustuotanto, varautuminen ja huoltovarmuus
- Suomen turvallisuuspoliittinen suuntaus ja päätöksenteko, niissä tapahtuvat muutokset.

Operatiivinen tasolla

- infrastruktuuri (esim. sotilasmaantiede, varikot ja puolustusteollisuuslaitokset, liikenneyhteydet)
- puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen rauhanaikainen ryhmitys, joukko-osastot, organisaatiot ja niissä tapahtuvat muutokset
- puolustusvoimien suorituskykyjen kehittäminen
- Suomen sotilas- ja ulkomaantiedustelu sekä vastatiedustelu
- Suomessa olevat ulkovaltojen asevoimien joukot (harjoitustoiminta).

Taktinen tasolla

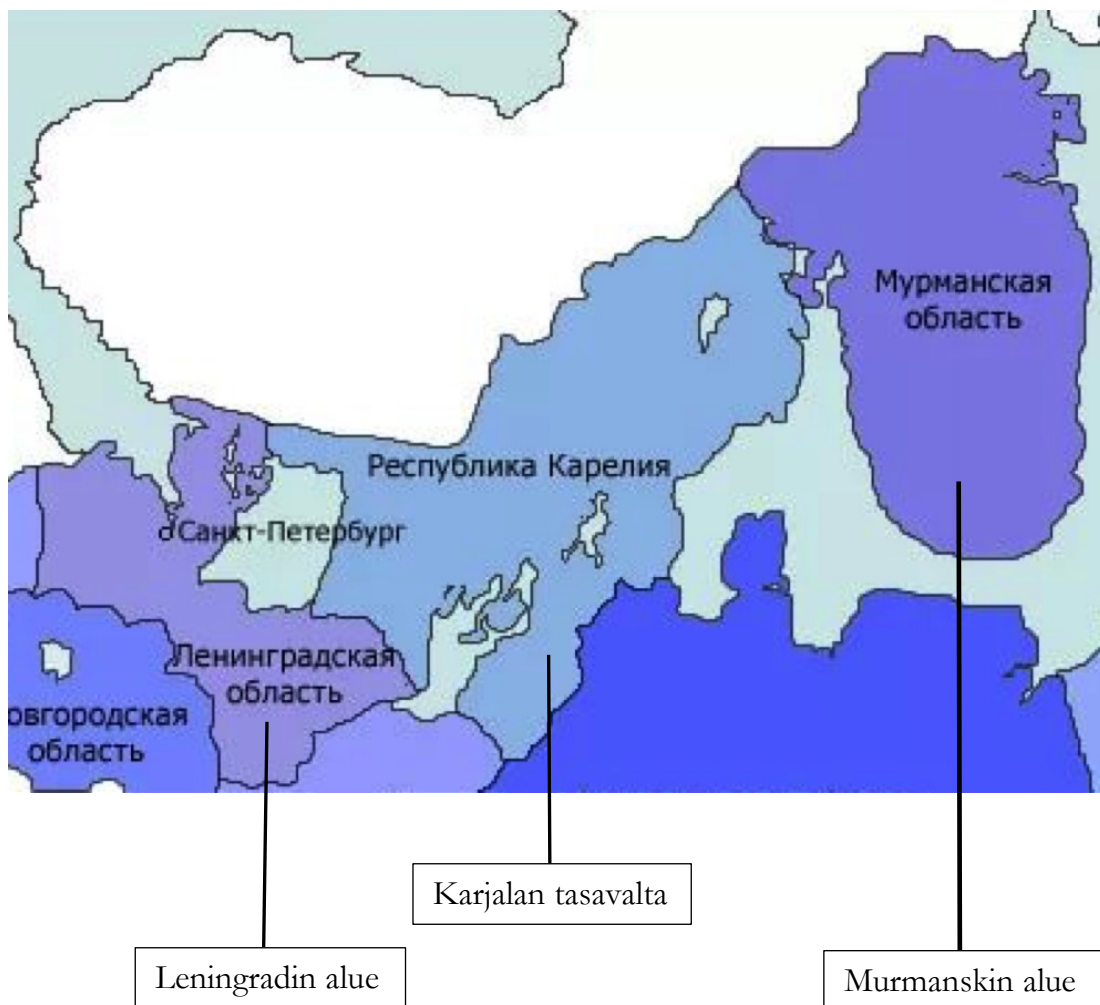
- puolustusvoimissa ja rajavartiolaitoksessa vallitseva henki
- puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen harjoitustoiminta
- ammattisotilaiden ammattitaito.

Paras keino vaikeuttaa Suomeen kohdistavaa tiedustelua on vaieta palvelusasioista keskusteltaessa sivullisten kanssa sekä tinkimätön turvallisuusohjeiden noudattaminen. Mikäli epäilet joutuneesi tiedustelun kohteeksi, ilmoita asiasta esimiehellesi ja joukkosi turvallisuusupseerille.

LIITTEET

Liite 1

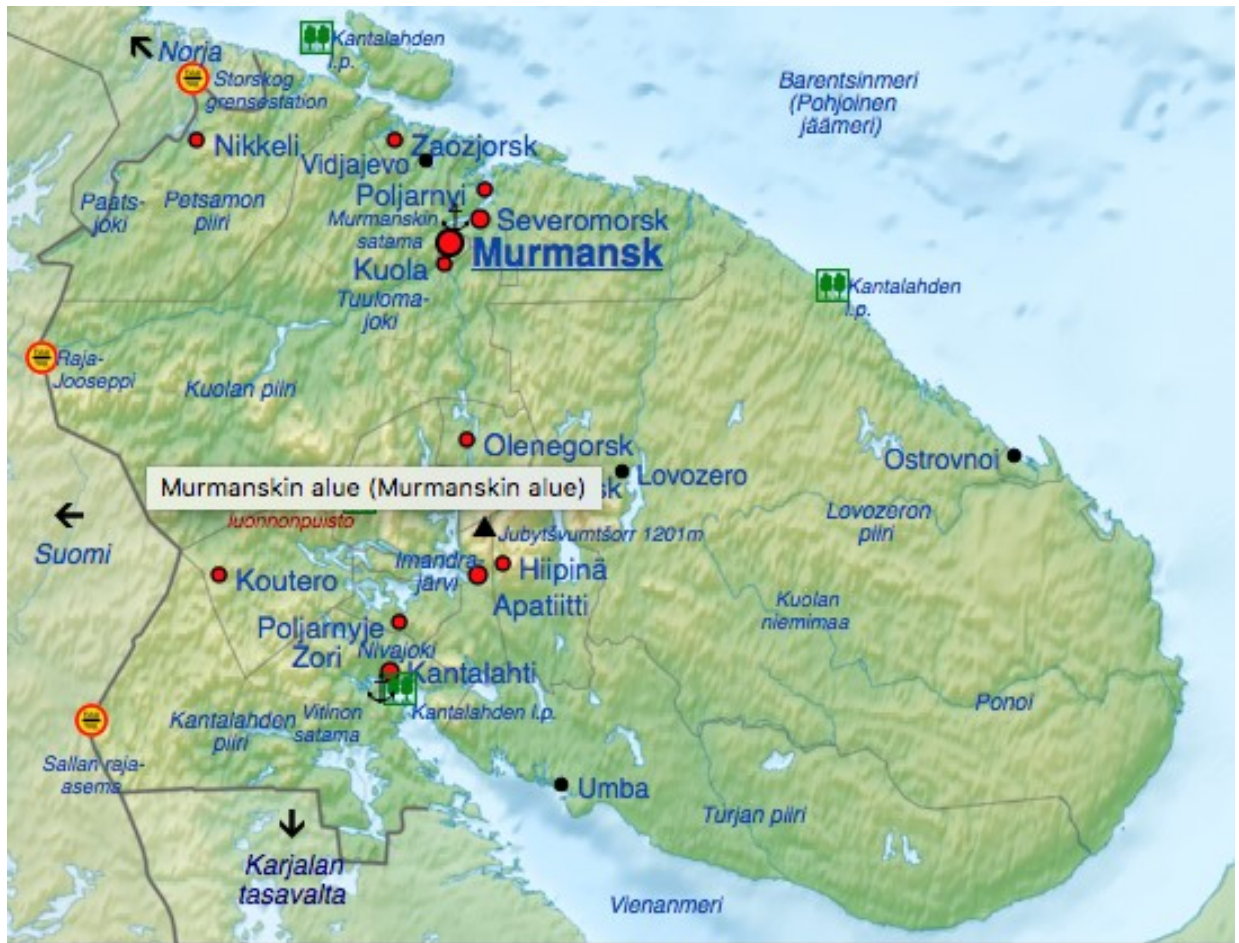
LUOTEIS-VENÄJÄ

Lähde: https://veq.ru/region/?scope_id=2.

Liite 2 (A)

SUOMEN JA VENÄJÄN VÄLISET RAJANYLITYSPAIKAT MURMANSKIN ALUEELLA

Lähde: https://fi.wikipedia.org/wiki/Murmanskin_alue

Liite 2 (B)

SUOMEN JA VENÄJÄN VÄLISET RAJANYLITYSPAIKAT KARJALAN TASAVALLASSA

Lähde: https://fi.wikipedia.org/wiki/Karjalan_tasavalta

Liite 2 (C)

SUOMEN JA VENÄJÄN VÄLISET RAJANYLITYSPAIKAT LENINGRADIN ALUEELLA

Lähde: https://fi.wikipedia.org/wiki/Leningradin_alue

Maanpuolustuskorkeakoulu

Sotataidon laitos
PL 7, 00861 HELSINKI

Puh. +358 299 800

www.mpkk.fi

ISBN 978-951-25-3158-5 (PDF)
ISSN 2343-0753 (verkkojulkaisu)

Puolustusvoimat
The Finnish Defence Forces